

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Oliver Toresson

Risk – skada eller bevis?
En kritisk analys av Högsta domstolens dom
2023-12-05 i mål nr T 486-23

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: David Dryselius

Termin: VT24

Innehåll

INNEHÅLL	2
SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställning	5
1.3 Metod och perspektiv	5
1.4 Disposition.....	6
1.5 Avgränsningar.....	7
1.6 Material.....	8
1.7 Kort om PFAS.....	8
2 HD:S DOM DEN 5 DECEMBER 2023 I MÅL NR T 486-23 ...	10
2.1 Bakgrund	10
2.2 Målet i underinstanserna.....	11
2.2.1 Tingsrätten.....	11
2.2.2 Hovrätten.....	12
2.3 HD	13
2.4 Jämförelse av instansernas domskäl	14
3 PERSONSKADEBEGREPPET	15
3.1 Personskadebegreppet i gällande rätt.....	15
3.2 Särskilt om risk som skada.....	18
3.2.1 Möjlighet att beakta risk som skada enligt gällande rätt.....	18
3.2.2 Sakfrågan och kvasi-riskskada	18
3.2.3 Preskription av skadeståndsfordran.....	20
3.3 Sammanfattning av personskadebegreppet	21
4 DISKUSSION OCH ANALYS	23
4.1 HD:s beaktning av risk som skada.....	23
4.2 Bevisningens krav och dess konsekvenser.....	28

4.2.1	Vilken bevisning är tillräcklig?	28
4.2.2	Effekter av otillräcklig bevisning.....	29
4.3	Sammanfattning	29
5	SLUTSATS OCH AVSLUTANDE KOMMENTAR.....	30
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	32

Summary

Injury is a necessary requirement for establishing liability concerning personal injury. The requirement's fulfillment has long been unproblematic to determine. However, the unproblematic view was challenged in the end of 2023 when the Supreme Court needed to consider whether personal injury existed in the case of high levels of the eternity chemicals PFAS being discovered in the bloodstream of the plaintiffs. The essential legal aspect is that the plaintiffs have not suffered any effects from PFAS – yet.

Personal injury itself has several components. The harmonization of the components on the plaintiffs' claims varies in degree of difficulty. Firstly, for personal injury to exist, it requires a cause resulting in an injury. Secondly, there is a detectable bodily change. Thirdly, there is an objectively founded deterioration of, or in the body. The change and deterioration constitute the defective condition that the injury subsists of. Finally, the nature of the injury needs to be significant.

Despite the harmonization problems with the concept of personal injury and the plaintiffs' elevated PFAS levels, the Supreme Court established liability for the injuries. High PFAS levels do not result in any present effects, although they risk causing future negative health effects. Risk as injury is unconceivable within tort law, which the Supreme Court confirms in the judgment. Nevertheless, the Supreme Court considered that a present deterioration of the plaintiffs' bodies existed based on the linking between high PFAS levels and future negative health effects.

The legal conclusion is clear; risk of injury does not constitute personal injury. The reasoning lacks the same clarity. Since the only deterioration the case's inquiry can support is the likelihood of future negative health effects, it is uncertain how the evidentiary requirements have been met when constituting PFAS levels as a present deterioration. Based on an analysis that originates from the method of dogmatic legal science, the Supreme Court seems to depart from established law without the will to form a precedent.

Sammanfattning

Förekomsten av skada är ett nödvändigt rekvisit för skadeståndsskyldighet vid personskada. Huruvida rekvisitet har uppfyllts har länge varit oproblematiskt att avgöra. Först i slutet av 2023 behövde HD ta ställning till om personskada förelåg sedan kärande i målet menat att höga nivåer i blodet av evighetskemikalierna PFAS utgör personskada. Den väsentliga juridiska aspekten är att kärande inte drabbats av effekter av de höga nivåerna av PFAS – ännu.

Personskadan har i sig flera beståndsdelar som är mer eller mindre enkla att harmonisera med kärandes talan. För att en personskada ska föreligga krävs för det första att en orsak har resulterat i skadan. För det andra, att det finns en konstaterbar kroppslig förändring. För det tredje, att det finns en objektivt konstaterbar försämring av eller i kroppen. Förändringen och försämring utgör det defekttillstånd som skadan består av. Slutligen krävs att skadans art är beaktansvärd.

Trots de harmoniseringsproblem personskadebegreppet och kärandes förhöjda PFAS-halter har lyckades HD fastställa förekomsten av personskada. Höga PFAS-halter i blodet resulterar inte i några effekter i nutid, men riskerar att orsaka negativa hälsoeffekter i framtiden. Det saknas utrymme för att betrakta risk som skada inom skadeståndsrätten, vilket HD fastslår i domen. Icke desto mindre ansåg HD att en försämring av kärandes kropp förelåg i nutid baserat på samband mellan höga PFAS-halter och framtida negativa hälsoeffekter.

Den rättsliga slutsatsen är tydlig; risk för skada är ingen personskada. Den rättsliga argumentationen saknar samma tydlighet. Eftersom den enda försämringen utredningen i målet kan bevisa är sannolikheten för framtida negativa hälsoeffekter är det ovisst hur HD ansåg det styrkt att PFAS-halterna utgör en försämring i nutid. Utifrån en problematisering som tar avstamp i rättsdogmatisk metod verkar HD frångått gällande rätt utan att vilja ändra den.

Förkortningar

AIDS	Acquired immunodeficiency syndrome
HD	Högsta domstolen
HIV	Humant immunbristvirus
HovR	Hovrätten
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I
PAL	Produktansvarslag (1992:18)
PFAS	Per- och polyfluorerade alkylsubstanser
PreskL	Preskriptionslag (1981:130)
Prop.	Regeringens proposition
TR	Tingsrätt
SkL	Skadeståndslag (1972:207)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Personskadebegreppet har länge varit oproblematiskt inom skadeståndsrätten.¹ Likväl skulle den gängse uppfattning av personskadebegreppet utmanas när flera personer konstaterats med förhöjda PFAS-halter i blodet efter att tillhandahållits förorenat dricksvatten. Då startades en process som avgjordes av HD i december 2023. Kärande yrkade på skadeståndsskyldighet då de ansåg sig lidit en personskada genom de förhöjda PFAS-halterna. Huruvida rekvisitet för personskada är uppfyllt utgör den framträdande delen av HD:s domskäl.²

Avgörandet aktualiserade således personskadebegreppet inom skadeståndsrätten. Även om kärande inte visat några symptom av de förhöjda PFAS-halterna fastställde HD en skadeståndsskyldighet. I avgörandet har risken för framtida skada behandlats då PFAS som ämne finns kvar i kroppen under lång tid och dess effekter blir synliga först i framtiden. Utredningen i målet utgörs av studier som visar på ett samband mellan förhöjda nivåer av PFAS och negativa hälsoeffekter. Å ena sidan uttrycker HD otvetydigt att risk för skada inte utgör skada. Å andra sidan kan de kortfattade domskälen möjligen baseras på bevisning som enbart visar risken för framtida skador.

Domskälen är fåordiga. Bevisvärderingen och behandlingen av personskadebegreppet kan vara svårfattligt. Trots ett säkert svar i rättsfrågan gällande risk för skadas oförenlighet med personskadebegreppet är det osäkert vilken betydelse framtida risker har för fastställandet av en skada.

¹ Se kapitel 3 nedan.

² HD:s dom 2023-12-05 i mål nr T 486-23 punkt 28.

1.2 Syfte och frågeställning

Uppsatsens syfte är att klargöra hur risk för skada i beaktas dels inom, dels utom personskadebegreppet. Därigenom kan uppsatsen utgöra diskussionsunderlag för personskadebegreppet och risk som skada både de lega lata och de lege ferenda.

Följande frågeställning nyttjas för att nå uppsatsens syfte:

- Hur beaktar HD risk för skada i domen?

1.3 Metod och perspektiv

För granskning av HD:s behandling av personskadebegreppet i relation till risk för skada måste begreppets innebörd enligt gällande rätt utredas för att kunna sammankoppla HD:s domskäl med gällande rätt. Emellertid framställdes inte ett komplett klargörande av rättsläget. Metoden som användes var rättsdogmatisk metod. Med metoden undersöks rättskällorna relaterade till begreppet för att utmytna i gällande rättsläge. Således kom lagtext, förarbeten och praxis att ange gällande rätt.³

Utöver ovannämnda rättskällor användes doktrin. Doktrin kan visserligen omfattas av rättskälleläran, men må ses underordnad övriga rättskällor.⁴ Då personskadebegreppet lämnats outvecklat i förarbeten⁵ fanns ett behov av doktrin. Därtill har samtliga instanser i målet fäst avseende vid doktrin för att fastställa rättsläget.⁶ Således har doktrinen ställning som rättskälla i skadeståndsrätten och ryms inom den rättsdogmatiska metoden.

Gällande risk för skada är rättskällorna knapphändiga. Den rättsdogmatiska metoden användes fastän i den delen. Genom utredning av närliggande diskussioner i gällande rätt bidrog det till det rättsdogmatiska resultatets

³ Kleineman (2018), s. 21.

⁴ Jfr Lehrberg (2021), s. 205.

⁵ Prop. 1972:5 s. 576.

⁶ Jfr HD mål nr T 486-23 punkt 20.

underlag för analysen av HD:s domskäl. Även frånvaron av rättskällested diskuterades.

För den avslutande delen av uppsatsen analyserades domen utifrån ett kritiskt perspektiv. Analys utifrån ett kritiskt perspektiv innebär att mot bakgrund av resultatet från den rättsdogmatiska metoden applicerades de slutsatserna på HD:s domskäl. Vid appliceringen med det kritiska perspektivet på det rättsdogmatiska resultatet kom problematik och motsättningar att undersökas i den av HD fastställda domen. Det kritiska perspektivet omfattar hur HD:s dom var sammanhängande och vilka ställningstaganden som gjorts explicit och implicit. Därmed har HD:s resonemang och ställningstaganden problematiseras.

Å ena sidan har HD klargjort rättsläget med domen. Å andra sidan finns det utrymme för en kritisk rättsdogmatisk analys.⁷ Det vill säga, trots att HD har klargjort rättsläget genom ett prejudikat framställde uppsatsen en kritisk analys bunden vid rättskällorna med utgångspunkt i resultatet av den rättsdogmatiska metoden där rättsläget utreddes. Således kritiserades HD:s tillämpning av rättskällorna.

1.4 Disposition

I följande kapitel kommer målets förfarande i samtliga instanser att presenteras. Där framgår käromålen, svarandes ställning, parternas argument och domskäl.

Därefter följer ett kapitel om personskada enligt gällande rätt och möjligheterna att ersätta risk som skada. Kapitlet syftar till att fastställa rättsläget för att sedan utgöra grunden för analysen.

Slutligen analyseras och diskuteras domen utifrån uppsatsen syfte och frågeställningar i det fjärde kapitlet. Såväl domskälen som effekterna analyseras

⁷ Jfr Kleineman (2018), s. 35 f.

och problematiseras. I ett femte kapitel sammanfattas slutsatsen tillsammans med en avslutande kommentar.

1.5 Avgränsningar

I uppsatsen behandlades endast delar av domen som rör personskadebegreppet. Därmed bortsågs från exempelvis yrkanden om rättegångskostnader och vårdslös processföring.⁸ Likaså bortsågs från resterande rekvisit för skadeståndsskyldighet, eftersom uppsatsens syfte endast kräver beaktning av personskadebegreppet.

Därtill uppmärksammades uteslutande risk för skada i förhållande till personskada. Andra skadetyper utelämnades. De är inte utan relevans för jämförelser till risk för skada inom personskadebegreppet, men till följd av uppsatsens formella framställningsbegränsningar behandlas de inte.

I nära anslutning till personskada återfinns ersättningsgilla skadeföljder och medföljande beräkningar. Eventuella skadeföljder kan emellertid inte aktualiseras förens personskada fastställts, jfr 5 kap. 1 § SkL. Då uppsatsens syfte är begränsat till det rekvisit personskada utgör kom inte skadeföljder att behandlas. Likaväl avgränsades uppsatsen till rättsliga principer angående personskada som rekvisit, vilket exkluderar mer praktisk bevisvärdering som kräver ställningstagande i sakfrågor. Enbart problematisering ägde rum kring de ställningstagandena.

Kompleta konstruktiva förslag eller alternativa domskäl framställdes inte. Då syftet med uppsatsen är en kritisk analys av domen framlades endast problematisering.

⁸ Jfr Blekinge tingsrätts dom 2021-04-13 i mål nr T 1530-16 s. 6.

1.6 Material

Givet den rättsdogmatiska metoden utgjordes grunden av materialet av rättskällorna. Stor beaktning lades vid förarbetena till SkL. Det finns begränsat med praxis inom området givet den tidigare, och prognostiserade⁹, oproblematiska uppfattningen av personskadebegreppet. Därför förekom viss användning av doktrin. Ytterligare behov av doktrin fanns då SkL endast utgör en ramlag och saknar en legaldefinition av personskada. Vid valet av doktrin beaktades dess ställning som rättskälla.¹⁰ Därför användes läroboken *Skadeståndsrätt* av Hellner och Radetzki. Boken refererades i målet av HD.¹¹

Då uppsatsen i viss utsträckning behövt behandla naturvetenskapliga frågor vid beaktande av sakfrågor har naturvetenskapliga källor använts. Källorna som valts är medicinska läroböcker och vetenskapliga rapporter primärt från svenska myndigheter. Några av rapporterna framställdes på uppdrag av regeringen, men relevant politiskt inflytande förekom inte i använda delar då de är kunskapssammanställningar.

1.7 Kort om PFAS

Den skada som kärande gör gällande i målet och diskuteras i uppsatsen är förhöjda PFAS-halter. Centralt för uppsatsen är därmed PFAS effekter på människokroppen.

PFAS har uppmätts i någon nivå i blodet på nästan hela befolkningen.¹² Inverkan på kroppen är i viss mån osäker och det kan dröja flera år innan PFAS utsöndrats.¹³ Emellertid visar studier och rapporter på ett samband mellan förhöjd PFAS-halter och flertalet negativa hälsokonsekvenser, bland annat reproduktionsstörningar och flera cancerformer.¹⁴ Även om inte alla typer av PFAS har dokumenterade skadliga hälsoeffekter bör alla typer betraktas som

⁹ Jfr Prop. 1972:5 s. 576.

¹⁰ Se avsnitt 1.3. ovan för motivering.

¹¹ HD mål nr T 486-23 punkt 20.

¹² Kemikalieinspektionen (2021) s. 9.

¹³ Livsmedelsverket (2022) s. 12.

¹⁴ Kemikalieinspektionen (2015) s. 19.

hälsofarliga.¹⁵ Då PFAS är svårnedbrutet har det frekvent använts bland annat i brandskum på grund av dess effektivitet mot bränder.¹⁶

¹⁵ Borg och Håkansson (2012) s. 15.

¹⁶ Kemikalieinspektionen (2021) s. 16.

2 HD:s dom den 5 december 2023 i mål nr T 486-23

2.1 Bakgrund

I december 2023 avgjorde HD processen gällande skadeståndsskyldigheten för det kommunala vattenbolaget i Kallinge. Bolaget hade försett kommunens invånare med dricksvatten innehållande höga nivåer av PFAS. Orsaken till föroreningen tros vara de brandövningar Försvarmakten utfört i Kallinge sedan mitten av 1980-talet där ett brandskum med PFAS använts. Först 2013 upptäcktes att dricksvattnet innehöll höga nivåer av PFAS. Då inleddes en undersökning av kommuninvånarnas blod där förhöjda PFAS-halter uppdagades.¹⁷

Flera av invånarna gick samman i en förening och ansökte om stämning mot det kommunala vattenbolaget.¹⁸ Stämningen omfattade en fastställsetalan där kärende yrkade om en skadeståndsskyldighet för personskadorna de lidit till följd av det förorenade dricksvattnet. När målet togs upp i Blekinge tingsrätt hade ansökan 165 kärende.¹⁹

Käromålet grundade sig på produktansvaret i PAL. Redan 2018 hänsköts en del av frågan i målet till HD genom 56 kap. 13 § RB.²⁰ Då konstaterade HD att dricksvattnet utgjorde en produkt i PAL:s mening.²¹ Huvudfokus i HD:s slutgiltiga avgörande i december 2023 var fastställandet av om kärende har lidit personskador genom de förhöjda PFAS-halterna som uppmätts i deras blod.²²

¹⁷ Blekinge TR mål nr T 1530-16 s. 4.

¹⁸ Blekinge TR mål nr T 1530-16 s. 5.

¹⁹ Blekinge TR mål nr T 1530-16 s. 5.

²⁰ NJA 2018 s. 475.

²¹ NJA 2018 s. 475 punkt 19.

²² Jfr HD mål nr T 486-23 punkt 28.

2.2 Målet i underinstanserna

2.2.1 Tingsrätten

I tingsrätten gjorde kärande gällande att de drabbats av personskador bestående av förhöjda PFAS-halter i blodet. Svarande motsatte sig bifall av käromålet givet avsaknaden av symptom till följd av de förhöjda halterna.²³

Kärande menade att de drabbats av dels en fysisk, dels en psykisk personskada. Den fysiska personskadan genom att PFAS riskerar orsaka flertalet negativa hälsotillstånd, bland annat flera typer av cancer, påverkan på reproduktionsförmågan och autoimmuna reaktioner. Därjämte den psykiska personskadan på grund av den allmänna oro kärande känt av den förhöjda risken för framtida sjukdom.²⁴

Svaromålet grundades på att en fysisk personskada förutsätter direkta fysiska försämringar av kroppen och att PFAS inte har något akuttillstånd. Vidare menade svarande att en allmän oro inte är ersättningsbar då det saknas medicinskt påvisbara effekter.²⁵ Slutligen motsatte sig svarande att förhöjda PFAS-halter på individnivå leder till en försämrad hälsa.²⁶

Efter en genomgång av utredningen i målet konstaterade tingsrätten det sammantaget som klarlagt att det existerar en ökad risk för negativa hälsoeffekter vid höga PFAS-halter. Gällande den fysiska personskadan fastslog tingsrätten att förgiftning i sig inte utgör en personskada. Tingsrätten framhöll att det krävs en skada orsakad av förgiftningen. Samtidigt var rättens slutsats att förhöjda PFAS-halter i blodet är en personskada då det utgör en fysisk förändring och försämring av kroppen samt innebär ökade hälsorisker. Slutsatsen stöddes på att kärandes kroppar och kroppsfunktioner försämrats till följd av PFAS-halterna. Försämring ansågs påvisbar då det var otvetydigt att

²³ Blekinge TR mål nr T 1530-16 s. 6 och 12.

²⁴ Blekinge TR mål nr T 1530-16 s. 6.

²⁵ Blekinge TR mål nr T 1530-16 s. 13 f.

²⁶ Blekinge TR mål nr T 1530-16 s. 19.

samtliga kärende hade kraftigt förhöjda PFAS-halter och att höga PFAS-halter ansågs leda till negativa hälsoeffekter.²⁷

Angående kärendes psykiska personskada fastställde tingsrätten att oron inte utgör en personskada.²⁸ Psykiska ersättningsgilla personskador förelåg inte då det saknas medicinsk påvisbarhet för skadorna. Emellertid konstaterades att kärende har drabbats av befogad oro.²⁹

2.2.2 Hovrätten

Svarande överklagade Blekinge tingsrätts dom till Hovrätten över Skåne och Blekinge där de yrkade på ogillande av samtliga käromål. Kärende motsatte sig ändring. Yrkandet gällande psykisk personskada överklagades inte.³⁰

Hovrätten bedömde att det saknas en fysisk konstaterbar försämring hos varje enskild individ.³¹ Då utredningen i målet enbart anförde bevisning för sambandet mellan förhöjda PFAS-halter och negativa hälsoeffekter på populationsnivå är inte beviskravet uppnått. Hovrätten ansåg att varje enskild individs fysiska konstaterbara försämring ska strykas.³²

Vidare fastställdes att förgiftning i sig inte utgör personskada.³³ Slutsatsen motiverades med hänvisning till att förgiftning visserligen enligt förarbetena kan utgöra en personskada i sig, men åsyftat är skadorna framkallade av effekterna. Hovrätten nyttjade den språkliga betydelsen av förgiftning som föreskriver att ordet innebär en skadlig inverkan på en organism för att tolka den tillsynes motsägelse som finns i förarbetena från 1972 respektive 1975.³⁴

Sammanfattningsvis avgjordes att någon fysisk konstaterbar försämring av kärendes enskilda kroppar inte har styrkts. Därtill, att förgiftning i sig inte kan

²⁷ Blekinge TR mål nr T 1530-16 s. 34 f.

²⁸ Blekinge TR mål nr T 1530-16 s. 35.

²⁹ Blekinge TR mål nr T 1530-16 s. 41 ff.

³⁰ HovR över Skåne och Blekinges dom 2022-12-20 i mål nr T-1665-21 s. 3.

³¹ HovR mål nr T-1665-21 s.11.

³² Jfr HovR mål nr T-1665-21 s. 7 och 12.

³³ HovR mål nr T-1665-21 s. 12.

³⁴ Se mer om berörda förarbeten i avsnitt 3.1. nedan.

utgöra en personskada och den efterföljande nödvändiga verkan av förgiftningen saknades.

2.3 HD

Kärande överklagade hovrättsdomen till HD och yrkade om skadeståndsskyldighet för personskador genom dels ökade hälsorisker, dels fysiska förändringar och försämringar av kroppen. Svarande motsatte sig ändring.³⁵

Gällande ökad risk för skada nådde HD slutsatsen att en ökad risk för ett framtida fysiskt defekttillstånd inte i sig kan utgöra personskada.³⁶ I resonemanget framhölls att det saknas stöd i rättskällorna för en sådan tolkning av personskadebegreppet.³⁷ Det skulle därmed innebära en i grunden annan syn på personskadebegreppet som medför ett behov av förändring av grundläggande skadeståndsrättsliga principer.³⁸ En sådan förändringskonsekvenser ansågs svåröverskådlig och åligga lagstiftaren att genomföra.³⁹

Icke desto mindre presenterade HD ett argument till fördel för att risk för skada skulle utgöra personskada. Rätten framhöll att vid utdragna förlopp riskerar skadeståndsanspråket att preskriberas innan den kroppsliga förändringen har inträtt.⁴⁰

Den slutliga bedömningen av HD:s majoritet konstaterade att förhöjda PFAS-halter utgör en personskada i sig då utredningen i målet ger stöd för att dricksvattnet har haft en betydande negativ påverkan på kärandes kroppar.⁴¹ Därmed ansåg HD det styrkt att förhöjda PFAS-halter i blodet är förknippat med negativa hälsoeffekter genom utredningen i målet. Till följd av att samtliga kärande har haft PFAS-halter som kraftigt överskrider normalvärdet

³⁵ HD mål nr T 486-23 s. 2.

³⁶ HD mål nr T 486-23 punkt 23.

³⁷ HD mål nr T 486-23 punkt 20.

³⁸ HD mål nr T 486-23 punkt 20–21.

³⁹ HD mål nr T 486-23 punkt 22.

⁴⁰ HD mål nr T 486-23 punkt 19.

⁴¹ HD mål nr T 486-23 punkt 31.

ansågs att samtliga kärande har drabbats av en personskada.⁴² Således fastslog HD att förhöjda värden av PFAS utgör ett defekttillstånd.⁴³

Avslutningsvis är ett justitieråd skiljaktigt och vill fastställa hovrättens dom. Skiljaktige betonade att om den negativa effekten av förhöjda PFAS-halter endast utgörs av en framtida risk för negativa hälsoeffekter kan det inte anses uppfylla kravet på en inträffad objektiv sett försämring av kroppen.⁴⁴ Vidare argumenterade skiljaktige att en säker slutsats inte kan dras om att varje enskild individ drabbats av en kroppslig försämring utifrån samband på populationsnivå.⁴⁵

2.4 Jämförelse av instansernas domskäl

Gemensamt för HD och tingsrätten var att de såg de förhöjda PFAS-halterna som en personskada eftersom det är en fysisk förändring och försämring av kroppen. Enligt HD och tingsrätten utgör PFAS-halterna en förändring av kroppen då kärande har kraftigt förhöjda värden av PFAS i blodet. Därtill ansågs att det är en försämring av kroppen i nutid eftersom PFAS-halterna riskerar att orsaka negativa hälsoeffekter.

Hovrätten och skiljaktige i HD bedömde däremot att det inte har visats någon konstaterbar objektivt sett försämring av kroppen hos var och en av de kärande. Genom att endast presentera bevisning med medicinska studier på populationsnivå kan det inte fastställas att varje enskild individ har lidit en försämring, oavhängigt att samtliga kärande har kraftigt förhöjda halter av PFAS.

Samtliga instanser, och potentiellt skiljaktiga justitieråd, är överens om att en framtida risk för skada inte kan utgöra en personskada. Det saknas erforderligt stöd i rättskällorna för en sådan syn.

⁴² HD mål nr T 486-23 punkt 29 och 31.

⁴³Jfr HD mål nr T 486-23 punkt 31.

⁴⁴ HD mål nr T 486-23 skiljaktig mening punkt 32.

⁴⁵ HD mål nr T 486-23 skiljaktig mening punkt 33.

3 Personskadebegreppet

Förekomsten av personskada och begreppets beståndsdelar var avgörande i samtliga instanser. Likaväl diskuterade samtliga instanser, om än enigare, risk för skada. Då personskada är det enda rekvisit för vilket en skadeståndsskyldighet kan fastställas vid primära skador mot en person är det uteslutande inom rekvisitet risk för skada kan aktualiseras i gällande rätt. Risk för skada måste därför omfattas av personskaderekvisitet för att dess tillämpning ska vara möjlig. Rekvisitets omfattning och beståndsdelar samt möjligheter att betrakta risk för skada presenteras nedan.

Personskada återfinns i flera lagar, bland annat 2 kap. 1 § och 5 kap. 1 § SkL samt 1 § PAL. Gemensamt är att det saknas en legaldefinition av personskada. Däremot har begreppet preciserat genom förarbeten. Vidare framgår av förarbeten till PAL att personskadebegreppet ska ges samma tolkning i PAL som SkL.⁴⁶ Likaledes gäller SkL subsidiärt som dispositiv rätt vid avsaknaden av speciella regler, 1 kap. 1 § SkL.

Inledningsvis bör även en språklig betydelse av skada beaktas. Definitionen av skada är ”om något ont genom verkande kraft tillfogat(s) person...”.⁴⁷ Vidare definieras skada då det drabbat en person som ”...medför(t) en försämring av dennas normala tillstånd...”.⁴⁸ Genom beaktandet av den språkliga betydelsen framgår att en skada förutsätter en orsak som resulterat i en verkan där verkan är en försämring av dennes normaltillstånd.

3.1 Personskadebegreppet i gällande rätt

Givet frånvaron av en legaldefinition utgör förarbeten en betydelsefull utgångspunkt för personskadebegreppets innehåll. Lagstiftaren anförde att begreppet inte bör leda till olägenhet och därmed saknas behov av en tydligare

⁴⁶ Prop. 1990:91:197 s. 37.

⁴⁷ Svenska akademins ordbok, *skada* (tryckår 1969).

⁴⁸ Svenska akademins ordbok, *skada* (tryckår 1969).

definition än vad som framkommer av förarbetena. Istället överlämnades personskadebegreppets innehåll till rättstillämpningens avgörande.⁴⁹

Förfarbetena framhåller att personskada är den fysiska eller psykiska defekt som är verkan av en skadehandling.⁵⁰ Verkan utgör således ett defekttillstånd. Gällande den fysiska personskadan kan skadan åstadkommit mekaniskt och resulterat i exempelvis krossade fötter, köttår och inre blödningar.⁵¹ Därtill kan det vara skada som åstadkommit genom exempelvis förgiftning eller strålning. Förgiftning har ansetts otvivelaktigt hänförbar till personskada.⁵² Även doktrin räknar upp förgiftning som exempel på personskada.⁵³ De två uttalandena om förgiftning i de två olika förarbetena kan ses som motsägelsefulla. Som hovrätten i PFAS-domen⁵⁴ konstaterar kan den först ovan nämnda tolkas som att det krävs att en skada har framkallats genom förgiftning och att förgiftningen i sig inte utgör en skada.⁵⁵ Den senare kan emellertid tolkas som att förgiftning i sig utgör en skada.⁵⁶

En personskada kan även vara av psykisk art. Det kan avse ett tillstånd av chock till följd av en upplevelse eller liknande. Likaså om den psykiska hälsan drabbats av annan icke-fysisk påverkan.⁵⁷ För den psykiska personskadan uppställs krav på medicinsk påvisbarhet.⁵⁸ Kravet uppfylls vanligtvis genom sjukskrivning. Samtidigt möjliggör andra tillvägagångssätt styrkandet av medicinsk påvisbarhet och således är inte sjukskrivning nödvändigt.⁵⁹ Bland annat har remittering till psykoterapeutisk behandling ansetts tillräcklig.⁶⁰

Följaktligen uppställer lagstiftaren krav på samband mellan orsak och verkan. Skadehandlingen bör ses som orsaken och skadan som verkan. Likaledes

⁴⁹ Prop. 1972:5 s. 576.

⁵⁰ Prop. 1975:12 s. 20.

⁵¹ Prop. 1975:12 s. 20.

⁵² Prop. 1972:5 s. 576.

⁵³ Hellner och Radetzki (2023) s. 98 och 351.

⁵⁴ HD mål nr T 486-23.

⁵⁵ HovR mål nr T-1665-21 s. 12.

⁵⁶ Jfr avsnitt 2.2.2. ovan.

⁵⁷ Prop. 1975:12 s. 20.

⁵⁸ Jfr SOU 1995:33 s. 61.

⁵⁹ Prop. 2000/01:68 s. 17 f.

⁶⁰ NJA 1990 s. 186.

innebär det att skada ska ses som en verkan av en orsak. Det torde då krävas en utlösande faktor som resulterar i det defekttillstånd som utgör skadan. Därmed är centralt för personskadebegreppet dels att en utlösande faktor resulterar i ett defekttillstånd, dels att effekterna utgör ett defekttillstånd. Därutöver behöver defekttillståndet vara en förändring av eller i kroppen och konstateras som en objektivt sett försämring.⁶¹

Således är innebörden av defekttillstånd centralt för personskada. Som fastlagts ovan innebär personskada en förändring som objektivt kan ses som en försämring. Är alla förändringar som utgör en försämring ett defekttillstånd?

För att skadan ska leda till ersättningsgilla skadeföljder krävs att den är av viss allvarlighet. Det torde sålunda inte leda till problematik kring definition av defekttillstånd då det saknas incitament att fastställa sådan skada. Likväl har HD uttryckt att negativa förändringar måste vara beaktansvärda.⁶² Därmed förbiser personskada hastigt övergående kroppsliga reaktioner som medför lindrig smärta eller fysiskt obehag. Sålunda måste försämringen vara beaktansvärd för att utgöra ett defekttillstånd.

Då PFAS-domen⁶³ grundar sig på PAL bör även EU:s produktsäkerhetsbristdirektiv⁶⁴ bakom PAL nämnas. Direktivet lämnar till medlemsstaterna att nationellt bestämma innebörden av personskadebegreppet, jfr art. 9 produktsäkerhetsdirektivet. Samtidigt betonar praxis från EU-domstolen rörande personskada i produktsäkerhetsdirektivet att begreppet ska ges en vid tolkning på sådant sätt att det säkerställs att skadelidande får korrekt och fullständig ersättning.⁶⁵

⁶¹ HD mål nr T 486-23 punkt 15.

⁶² HD mål nr T 486-23 punkt 16.

⁶³ HD mål nr T 486-23.

⁶⁴ Rådets direktiv 85/374/EEG av den 25 juli 1985 om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om skadeståndsansvar för produkter med säkerhetsbrister.

⁶⁵ C-203/99, *Veefald*, EU:C2001:258, punkt 27.

3.2 Särskilt om risk som skada

3.2.1 Möjlighet att beakta risk som skada enligt gällande rätt

Den svenska skadeståndsrätten har i det närmaste en binär syn på förekomsten av en personskada. Att en skada har inträffat är enligt 2 kap. 1 § och 5 kap. 1 § SkL en nödvändig förutsättning för att skadestånd ska aktualiseras. När det konstaterats att en personskada föreligger beaktas skadans följder, dess omfattning och vilken ersättning den kan leda till, vilket tydligt framgår ur lagtexten, se 5 kap. 1–5 §§ SkL. Lagtexten kräver således att det finns en personskada för att skadeståndsskyldighet ska vara möjlig. Personskadan måste antingen existera eller inte.

Att risk i sig ska ses som en skada saknar uttryckligt stöd i rättskällorna. Det är inte heller enkelt att harmonisera med den binära synen på personskadans tillvaro. Bortsett från PFAS-omen saknas relevant civilrättslig praxis.

3.2.2 Sakfrågan och kvasi-riskskada

Med anledning av den binära synen på personskada, lagstiftarens uppfattning av begreppet som oproblematiserat och avsaknad av praxis relaterad till risk som skada behöver blicken lyftas till närliggande diskussioner där risk involveras om inte rättsfrågan, så i sakfrågan. I samband med undersökning av alternativa betraktelser av risk som skada vill jag introducera uppsatsens egna begrepp *kvasi-riskskada*.

En kvasi-riskskada ska definieras som då en konstaterbar förändring och försämring av kroppen inträffat, men skadelidande inte har några effekter av tillståndet som är märkbara för skadelidande. En kvasi-riskskada utgör då en personskada enligt gällande rätt eftersom det föreligger en förändring som objektivt sett utgör en försämring, förutsatt att det är en verkan av en orsak och skadan är beaktansvärd.

Begreppet kan exemplifieras med HIV-infektion. När en person smittas av HIV kan denne vid smittillfället inte upptäcka att dennes immunförsvar försämras, trots att det har inträffat.⁶⁶ Märkbara effekter kan dröja flera år.⁶⁷ Därmed kan det tillsynes felaktigt vara risken för utvecklingen av AIDS som utgör skadan, eftersom följderna utgör upptäckbara effekter av det försämrade immunförsvaret. Emellertid är det försämringen av immunförsvaret som utgör en negativ försämring av kroppen. Det är således inte de framtida riskerna som utgör defekttillståndet.

Det är följaktligen kunskapen om sakförhållanden, det vill säga HIV:s beteende i och påverkan på kroppen, som gör att HIV-infektionen kan betraktas som en kvasi-riskskada. Om medicinvetenskapen inte hade haft kunskap om det försämrade immunförsvaret vid HIV-infektion hade ingen objektiv försämring kunnat konstaterats, endast en förändring i kroppen när HIV uppmäts i blodet. Ur juridisk synvinkel hade då inte personskada förelegat även om kunskapen om risken för AIDS och andra följsjukdomar funnits eftersom dem inte inträffat ännu. Därmed, om risk som skada inte kan ersättas blir sakfrågan – om det finns en försämring i nutid – avgörande.

En kvasi-riskskada med stöd i rättskällorna är den nämnda HIV-infektionen. Vid en reform av SkL konstaterades i förarbetena att en personskada föreligger redan vid infektionen.⁶⁸ I förarbetena ansågs den defekt på immunförsvaret som HIV orsakade utgör en personskada. Tilläggas ska att en motivering bakom ställningstagandet var den dystra sjukdomsprognosen på 1990-talet som förknippades med HIV.⁶⁹ Det bör observeras att enligt 1 kap. 1 och 3 §§ samt bilaga 1 smittskyddslagen (2004:168) klassificeras numera HIV som en sjukdom i sig.

Slutligen kan ytterligare en kvasi-riskskada skönjas i rättskällorna om förgiftning i sig betraktas som en personskada.⁷⁰ Om innebörden av de eventuellt dubbeltydiga förarbetena är att det inte krävs några effekter av

⁶⁶ Iwarsson (2014), s. 244 ff.; jfr Malmquist och Lundh (2020) s. 78 och 480.

⁶⁷ Iwarsson (2014) s. 244 ff.

⁶⁸ SOU 1991:34 s. 61.

⁶⁹ SOU 1991:34 s. 70 f.

⁷⁰ Se avsnitt 3.1–3.2.1. ovan.

förgiftningen för att det ska föreligga ett defekttillstånd torde det samtidigt saknas märkbara effekter hos den förgiftade. I frågan om förgiftning kan även straffrättslig praxis beaktas där ett ämnets påverkan på kroppen varit i fokus vid avgörande av dödsorsak.⁷¹ I målet förklarade HD att ett ämnets verkan på kroppen inte kan avgöras genom ämnets koncentrationnivå.⁷² Det krävs istället beaktning av koncentrationnivån tillsammans med övriga omständigheter och i det straffrättsliga målets föreliggande fall; obduktionsfynd.

3.2.3 Preskription av skadeståndsfordran

I nära samband med risk som skada är möjligheterna att göra gällande skadeståndskrav i framtiden för skada som ännu inte uppstått. I de fall det finns en risk för skada som inte kan ersättas i nutid, men som senare förverkligas, genom exempelvis en utvecklad sjukdom, riskerar skadeståndskravet att preskriberas innan risken har förverkligats och skadan uppstått i juridisk mening.

En skadeståndsfordran uppkommen genom allmän skadeståndsrättsliga regler preskriberas som utgångspunkt enligt 1 § PreskL då SkL saknar preskriptionsregler. Således preskriberas fordran tio år efter tillkomsten eller potentiellt preskriptionsavbrott, 2 § PreskL. Utslagsgivande för skadeståndsfordrans preskription blir när fordran uppstår.

En skadeståndsfordran uppstår när den skadegörandehandling utförs.⁷³ I fall då den skadegörandehandlingen utförs under en längre period räknas tiden från dess att skadeförebyggande åtgärder kunnat vidtas.⁷⁴ Det medför även att skadeståndsfordran kan vara preskriberad innan skadelidande upptäckt sin skada.⁷⁵

I 12 § PAL återfinns en särskild preskriptionsregel. Regeln kan sägas innehålla två regler; tre års-regeln och tio års-regeln. Tre års-regeln innebär

⁷¹ HD:s dom 2024-01-16 i mål nr B 3014-23.

⁷² HD:s dom 2024-01-16 i mål nr B 3014-23 punkt 21.

⁷³ Jfr Prop. 1979/80:119 s. 89; jfr NJA 2018 s. 103.

⁷⁴ Hellner och Radetzki (2023) s. 411.

⁷⁵ Hellner och Radetzki (2023) s. 419.

att skadelidandes fordran preskriberas tre år efter att skadelidande har eller borde haft kunskap om skadan, säkerhetsbristen i produkten och den ansvarige, 12 § 1 st. PAL.⁷⁶ Enligt tio års-regeln preskriberas fordran tio år efter att produkten satts i omlopp, 12 § 2 st. PAL. Vid fordrans preskriberande enligt tio års-regeln gäller således vad som skulle vara fallet vid tillämpning av allmänna preskriptionsregler.

Emellertid har HD möjliggjort för undantag i mycket speciella fall där den skadelidandes intresse av en reell chans att framställa sina skadeståndskrav väger tyngre än gäldenärens och det allmännas intresse.⁷⁷ I sådant fall kan således en skadelidande göra sina krav gällande oavhängigt den allmänna preskriptionstidens inträde.

3.3 Sammanfattning av personskadebegreppet

Personskadebegreppet kan ses i tre delar. För det första måste en orsak ha lett till skadan. Det uppställs således ett krav på ett orsaks-verkan-samband. Orsaken utgörs av skadehandlingen och verkan av skadan. För det andra måste skadan resultera i ett defekttillstånd. För det tredje ska defekttillståndet utgöras av en förändring av eller i kroppen som objektivt sett utgör en försämring.

Det kan även fastställas att risk som skada inom personskadebegreppet saknar stöd i rättskällorna. Begreppet är binärt i svensk rätt och därmed svårt att harmonisera med risk som skada såsom personskada. Genom att betrakta HIV-infektion utan ännu inträffade följsjukdomar som personskada kan det möjliggöra för risk som skada genom kvasi-riskskada, likaså att förgiftning i sig ses som skada. Vid både HIV-infektion och förgiftning konstateras att en försämring föreligger i nutid. Det är således inte risken som fastställs utgöra skada. Likväl kan de liknas vid att betrakta risk för skada som skada då

⁷⁶Jfr NJA 1997 s. 97 som rörde 29 § lagen (1927:77) om försäkringsavtal med samma tre års-regel.

⁷⁷ NJA 2018 s. 103 punkt 17.

skadelidande kan konstateras som skadad utan att märkbara följder inträffat. Kvasi-riskskada belyser oavsett att risk för skada har betydelse i sakfrågan.

Den som inte kan visa sin personskada inom tio år riskerar att få sin skadeståndsfordran preskriberad. Endast i mycket speciella fall kan längre preskriptionstid kan göras gällande. Därmed är även preskriptionsreglerna till nackdel för den som riskerar att drabbas av en skada tio år efter den skadegörandehandlingen.

4 Diskussion och analys

4.1 HD:s beaktning av risk som skada

I domen är HD tydlig med att risk för skada inte kan ersättas utan ändringar av grundläggande skadeståndsrättsliga principer. Lika tydlig är domstolen med att det inte är en risk för skada som utgör grund för bifall. Ändå, när den resonerar att förhöjda nivåer av PFAS i sig utgör en personskada motiveras det med att PFAS har haft en beaktansvärd negativ inverkan på kärandes kroppar. Samtidigt består målets enda utredning av studier på populationsnivå som visar ett samband mellan PFAS och negativa hälsoeffekter, vilket HD menar stödjer att varje individs kropp orsakats beaktansvärda negativa effekter. I det här avsnitt kommer HD:s resonemang och ställningstaganden bakom att kärande ansetts lidit en personskada att analyseras.

Utgångspunkten för HD:s resonemang är personskada och dess beståndsdelar. Höga nivåer av PFAS i blodet utgör förvisso en konstaterbar kroppslig förändring. För att det ska vara en personskada krävs att de höga nivåerna utgör ett defekttillstånd. Eftersom HD inte erkänner att risk för skada utgör skada kan inte defekttillståndet bestå av en risk. Det sammanfaller inte heller med att den negativa objektivt sett försämringen ska ha inträffat. En risk är inget som har inträffat.

I domskälen hänvisar HD till att höga nivåer av PFAS enligt utredningen leder till negativa hälsoeffekter. Utredningen emellertid innehåller endast studier på populationsnivå. Att studier är baserade på populationsnivå innebär att de enbart kan visa ett samband mellan PFAS-exponering och ämnets effekter i en större population. Det betyder att ur en population kommer flertalet individer att drabbas av PFAS effekter, men gällande den enskilda individen som utgör en del av populationen kan studierna endast användas för att bedöma sannolikheten av att individen drabbas av effekterna.

Studierna kan således enbart visa att en grupp människor med förhöjda PFAS-halter med större sannolikhet kommer att drabbas av vissa negativa

hälsoeffekter jämfört med en grupp utan förhöjda PFAS-halter. Lika säkert som det är att förhöjda nivåer av PFAS i en population kommer att leda till negativa hälsoeffekter för flertalet av individerna är det att någon eller några av individerna inte kommer att drabbas av negativa hälsoeffekter.

Det kan exemplifieras med ett mer allmänt vedertaget exempel; rökning leder till lungcancer. Det finns ett samband mellan rökning och lungcancer, men alla som röker kommer inte drabbas av lungcancer. Vad som kan fastställas vid rökning är således att sannolikheten för lungcancer ökar. Detsamma gäller den utredning som har lagts fram i målet – den kan endast visa att sannolikheten för framtida negativa hälsoeffekter ökar vid höga PFAS-halter.

Å ena sidan, jag vill då hävda att HD förlitar sig på risken för framtida skada när den väljer att bedöma höga nivåer av PFAS som en personskada i sig, eftersom HD konstaterat att höga PFAS-halter utgör ett defekttillstånd med stöd av en utredning som endast visar på att sannolikheten för de negativa hälsoeffekterna ökar för individen. Existensen av defekttillståndet grundas följaktligen på sannolikheten för negativa hälsoeffekter. Således erkänns principiellt risk för skada såsom en skada eftersom ett defekttillstånd i nutid saknas.

Å andra sidan, att se höga nivåer av PFAS som en personskada har visst stöd i förarbetena. För det första, förgiftning i sig har exemplifierats som en personskada, om än tvetydigt. För det andra, lagstiftaren har överlämnat till rättstillämpningen att definiera begreppet.

Emellertid nämns inte ordet förgiftning i HD:s domskäl. Tillsynes borde höga nivåer av ett giftigt ämne utgöra en förgiftning åtminstone i dess språkliga betydelse. HD har dock inte valt att diskutera huruvida Kallingeborna blivit förgiftade. En anledning till det kan vara den straffrättsliga praxis⁷⁸ som HD fastställt. Där framhöll domstolen att effekterna av ett ämne måste beaktas vid avgörandet av om ämnet varit dödsorsaken. Några effekter av PFAS finns inte ännu hos Kallingeborna. Då borde det vara omöjligt att fastställa en

⁷⁸ Se HD:s dom 2024-01-16 i mål nr B 3014-23; jfr avsnitt 3.2.2. ovan.

förgiftning. Det innebär också att den tidigare diskuterade möjligheten om att beakta förgiftning i sig som en kvasi-riskskada inte finns. Förgiftning kräver effekter.

Det finns ytterligare argument mot att risk som skada indirekt erkänts. Möjligen kan den i målet presenterade utredningen visa att kroppen har försämrats eftersom man riskerar skador. Därmed ses risken för framtida negativa hälsotillstånd som bevis för att kroppen är försämrad i nutid. Försämringen av kroppen består således inte av risken för framtida skador, men risken för framtida skador visar att kroppen har försämrats. Ett sådant resonemang överensstämmer med det gällande personskadebegreppet. Det är då en fråga om bevisvärdering av om försämringen har styrkts.

Samtidigt kvarstår faktumet att de risker som förknippas med höga PFAS-halter – sannolikt – inte kommer förverkligas hos alla individer på kärandesidan. Även om det är möjligt att riskerna förverkligas hos alla är det osannolikt på samma sätt som lungcancer inte drabbar alla rökare. Innebär det att alla inte heller har drabbats av en försämring? Eller att alla har drabbats av en försämring, men endast några individers försämring kan uppmätas i de negativa hälsoeffekter som utredningen framställer?

Om den första frågan besvaras jakande förlitar sig HD på sannolikheten för framtida skada. Om den andra besvaras jakande överensstämmer HD:s argument med personskadebegreppet. Huruvida PFAS utgör en försämring av varje individs kropp som den finns i förhöjda nivåer av, oavsett om upptäckbara negativa hälsoeffekter inträder eller ej, är en sakfråga i den bemärkelsen att det är en fråga som rör konkreta fakta om ämnets påverkan på kroppen. Om försämringen finns och kan konstateras, men enbart inte är märkbar för skadelidande skulle det utgöra en kvasi-riskskada.

Att det är en sakfråga som avgörs av naturvetenskapen är inte främmande för juridiken. Rättstillämpningen behöver ta ställning i sakfrågor. Emellertid torde det vara uppseendeväckande att HD ansett det styrkt av utredningen att förhöjda nivåer av PFAS i blodet alltid innebär en försämring av kroppen då utredningen inte visar att det föreligger en försämring i nutid. Att det

föreligger en försämring i nutid är tillsynes HD:s slutsats efter att beaktat utredningen. Premisserna för slutsatsen är, då de är det enda som finns att tillgå i målet, att på populationsnivå ökar sannolikheten för negativa hälsoeffekter vid höga PFAS-halter och att samtliga käreande har höga PFAS-halter. Givet premisserna menar HD att det finns en försämring i nutid. Jag menar att den slutsatsen inte är möjlig utifrån premisserna. Slutledningen är därtill oförenlig med HD:s uttalanden i straffrättslig praxis där den anser att ett ämnes koncentrationnivå ensamt inte kan avgöra hur någon påverkats av ämnet.⁷⁹

En jämförelse kan göras till HIV-infektion. Då en person infekteras av HIV sjunker antalet CD4+ T-celler i kroppen.⁸⁰ Därmed utgör HIV-infektionen alltid en objektivt sett försämring. Det krävs ingen beaktning av sannolikheten av framtida negativa hälsoeffekter eftersom det har inträffat med minskningen av CD4+ T-celler redan vid infektionen.

Sålunda, då HIV uppmäts i en människokropp har en kroppslig förändring konstaterats. Den kroppsliga förändringen kan även objektivt konstateras vara en negativ försämring av kroppen för varje individ som den uppmäts i eftersom det oaktat följsjukdomar har försämrat immunförsvaret. Det är defekttillståndet. Därmed ska det ses som en personskada. Detsamma bör gälla för PFAS för att förhöjda nivåer ska ses som en personskada.

Sammanfattningsvis kan konstateras att förhöjda nivåer av PFAS måste utgöra ett defekttillstånd oberoende av framtida risker för att sammanfalla med det personskadebegrepp dels HD i domen, dels resterande rättskällor fastslagit. De framtida riskerna är emellertid relevanta. För att HD:s dom ska vara fri från motsägelser får de framtida riskerna endast betraktas som bevis för att en försämring av kroppen föreligger i nutid. Om det är risken för framtida skador som utgör defekttillståndet har HD indirekt erkänt risk för skada som en skada samtidigt som den uttryckt att risk för framtida skador inte utgör personskada. Dessutom har den kommit fram till att det föreligger

⁷⁹ Se avsnitt 3.2.2. ovan; jfr HD:s dom 2024-01-16 i mål nr B 3014-23 punkt 21.

⁸⁰ Iwarsson (2014), s. 244 f.

en försämring av kändes kroppar givet deras höga koncentrationsnivåer av PFAS. Samtidigt har HD i ett straffrättsligt mål fastställt att ett ämnes effekter inte kan avgöras grundat enbart på ett ämnes koncentrationsnivå.

Rättsfrågan bör således utkristalliseras som; om förhöjda nivåer av PFAS alltid utgör en försämring av kroppen i nutid, har personen drabbats av en personskada. Sakfrågan bör vara; innebär förhöjda nivåer av PFAS en försämring av kroppen hos varje individ? För att rättsfrågan inte ska ändras kan inte sakfrågan besvaras med att sannolikheten för framtida negativa hälso-effekter ökar, om inte sannolikheten är 100 procent. Kravet bör ligga på 100 procent eftersom det annars inte objektivt kan konstateras att varje individ har drabbats av en försämring i nutid. Är inte sannolikheten 100 procent kan onekligen inte en försämring av kroppen konstateras om man endast beaktar bevisningen om framtida hälsorisker eftersom det innebär att ett antal personer inte kommer drabbas av negativa hälsoeffekter.

Icke desto mindre, om kändes i PFAS-målet hade uppvisat ett hundra procentigt samband mellan förhöjda PFAS-halter och en annan – om än inte lika allvarlig som de i målet anförda effekterna – negativ hälsoeffekt hade en personskada kunnat fastställas utan efterföljande ovan framförd kritik från mig. Möjligen är det enklare för kändes att visa ett hundra procentigt samband mellan PFAS och en mindre allvarlig negativ hälsoeffekt. Återigen kan rökning tas som ett mer allmänt vedertaget exempel. Rökning ger inte alltid lungcancer, men rökning resulterar alltid i den mindre allvarliga hälsoeffekten vasokonstriktion som innebär att blodkärlen drar ihop sig.⁸¹ Således, om kändes i PFAS-målet istället argumenterat för en mildare hälsoeffekt med ett hundra procentigt samband mellan PFAS och effekten, så torde HD:s domskäl kunnat lämnas utan anmärkning. Emellertid förutsätter detta att skadan som kändes gör gällande är beaktansvärd.⁸² Därtill kan även skadeersättningen påverkas.⁸³

⁸¹ Folkhälsomyndigheten (2023) s. 27 f.

⁸² Jfr avsnitt 3.1. ovan.

⁸³ Skadeersättning ligger utanför uppsatsens ramar, se avsnitt 1.5. ovan.

Avslutningsvis, ett problem med HD:s dom är att den har konstaterat att förhöjda PFAS-halter utgör ett defekttillstånd trots att sakfrågan inte bör kunna besvaras med den utredning som presenterats. Å ena sidan förändrar inte det rättsfrågan. Skadan utgörs inte av risk för skada. Å andra sidan är det risken för skada som avgjort sakfrågan vilket onekligen påverkar det rättsliga utfallet.

4.2 Bevisningens krav och dess konsekvenser

4.2.1 Vilken bevisning är tillräcklig?

I avsnittet ovan konstaterades att rättsfrågan utesluter risk som skada. Det är endast skada i nutid som kan grunda skadeståndsskyldighet. Rättsfrågan är avgjord. Sakfrågan däremot aktualiserar risk för skada. Då sakfrågor avgörs genom bevisning följer nedan en diskussion om framtida risker som bevisning.

Vilka krav är tänkbara att ställa på bevisningen? Att bevisningen förlitar sig på sannolikheten för framtida skada bör inte vara eftersträvansvärt eftersom om det inte kan konstateras att alla personer med förhöjda PFAS-halter kommer drabbas av negativa hälsoeffekter bör det inte kunna konstateras att alla har drabbats av en försämring. Det saknas bevisning liknande vid exempelvis HIV-infektionen där förekomsten av HIV utgör en försämring av immunförsvaret.

Bevisningen måste således kunna styrka att förhöjda nivåer av PFAS utgör exempelvis en försämring av immunförsvaret. Att det finns risk för framtida negativa hälsoeffekter innebär inte att det finns en försämring i nutid. Samtidigt kan det inte dras en säker slutsats om att det inte finns en försämring bara för att några inte kommer drabbas av negativa hälsoeffekter i framtiden. Försämring i nutid kan existera utan att risken för negativa hälsoeffekter förverkligas i framtiden. Med andra ord är det oklart om PFAS utgör en försämring i nutid. Beviskravet uppgår till styrkt, vilket samtidigt inte kräver hundra procentigt säkra slutsatser. Återigen kan konstateras att det är en bevisvärderingsfråga.

4.2.2 Effekter av otillräcklig bevisning

Kan därmed inte ett defekttillstånd konstateras i nutid är inte rekvisiten för skadeståndsskyldighet uppfyllda. Samtidigt kvarstår att en överväldigande majoritet av kärandena troligen kommer att drabbas av framtida negativa hälsoeffekter. Att skadelidande inte får ersättning bör ses om en otillfredsställande lösning i ljuset av direktiven bakom PAL och EU-domstolens praxis.

Om bevisningen inte kan förlita sig på sannolikheten av framtida negativa hälsoeffekter för att konstatera att en försämring av kroppen inträffat i nutid riskerar skadeståndskraven att preskriberas innan defekttillstånd kan styrkas. Domstolen hade kunnat nå en tillfredsställande lösning för kärande utan att ändra grundläggande skadeståndsrättsliga principer genom att nyttja undantaget från den allmänna preskriptionstiden som finns i mycket speciella fall.⁸⁴ Personer som drabbats av förhöjda PFAS-halter ges då en reell chans att göra sina krav gällande innan fordran preskriberas.

4.3 Sammanfattning

Risk som skada kan inte utgöra personskada. I det fall man är av åsikten att bevisningen inte styrker att kärande har drabbats av en objektivt konstaterbar försämring och defekttillståndet baseras på risken för framtida skador utgör de facto risk för skada personskada. Givet att HD anser försämringen som styrkt kan det inte vara avsett att risk de facto utgör personskada.

Är man av åsikten att de framtida riskerna för skada styrker att en objektivt konstaterbar försämring har inträffat utgör inte risk personskada. Det är isåfall en kvasi-riskskada som HD fastställt. Det är även konsekvent med personskadebegreppets krav på defekttillståndet och dess natur av samband mellan orsak och verkan.

⁸⁴ Jfr NJA 2018 s. 103 punkt 17; jfr avsnitt 3.2.3 ovan om preskription.

5 Slutsats och avslutande kommentar

I sin dom har HD tagit avstånd från risk för skada och avfärdat sannolikhetskalkylers hemhörighet i svensk rätt. Samtidigt har den förlitat sig på sannolikhetsavvägningar för att stödja skadans förekomst i nutid. Risken för framtida skada har onekligen lämnats utanför personskadebegreppet. Istället har HD bedömt höga nivåer av PFAS i blodet som en försämring i nutid.

Att det utgör en försämring i nutid ska icke desto mindre tolkas som att risken för framtida skador saknar relevans. I sin dom har HD förlitat sig på sannolikheten för framtida skador vid fastställandet av en nutida skada. Eftersom det saknas bevisning som stödjer en försämring i nutid av exempelvis immunförsvaret, liknande fallet vid HIV-infektion, menar jag att det är risken för framtida skador som gör att kärke anses lidit en personskada. Å sin sida torde HD mena att det samband som finns mellan PFAS och framtida negativa hälsoeffekter visar en nuvarande försämring av käreandes kroppar. Emellertid menar jag, som diskuterats i kapitel 4, att premisserna inte tillåter slutsatsen och att HD samtidigt som den avvisar sannolikhetskalkyler förlitar sig på sannolikhetskalkyler. Därtill är det först vid läsning av denna uppsats eller skiljaktige i HD som den aspekten belyses.

Möjligen har en juridisk reform velat undvikas parallellt som ersättning för Kallingeborna velat fastställas. Har denna lösning nåtts genom en otydlig dom där gällande rätt utnyttjas eller har gällande rätt tillämpats korrekt? Då uppsatsen syftar till att utgöra ett diskussionsunderlag blir det läsarens uppgift att avgöra.

På grund av den tillsynes otydliga domen kan dess effekter på framtida rättstillämpning vara begränsade. Onekligen har domen minskat avståndet för att betrakta risk som skada då sannolikhetsbevisning har styrkt en försämring i nutid. Vilken bevisning som krävs för att avskilja den rättsenliga kvasi-riskskadan från den ännu inte erkända risk för skada kvarstår att se. I det fall man tillåter att försämringen i defekttillståndet utgörs av framtida

risker för skada behövs ingen förändring av rättsläget. Bevisningen som hade presenteras i det här målet likaväl effekterna för parterna hade troligen varit detsamma. Skillnaden hade bestått i att de framtida riskerna för skada utgör defekttillståndet istället för bevisning för defekttillståndet.

Käll- och litteraturförteckning

KÄLLOR

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 1991:34 HIV-smittade: ersättning för ideell skada.

SOU 1995:33 Ersättning för ideell skada vid personskada.

Propositioner

Prop. 1972:5 med förslag till skadeståndslag mm.

Prop. 1975:12 med förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207),
mm.

Prop. 1979/80:119 om preskriptionslag, mm.

Prop. 1990:91:197 om produktskadelag.

Prop. 2000/01:68 Ersättning för ideell skada.

Rättsfall

Sverige

Högsta domstolen

Högsta domstolens dom 2023-12-05 i mål nr T 486-23.

Högsta domstolens dom 2024-01-16 i mål nr B 3014-23.

NJA 1990 s. 186.

NJA 1997 s. 97.

NJA 2018 s. 103.

NJA 2018 s. 475.

Övriga svenska domstolar

Blekinge tingsrätts dom 2021-04-13 i mål nr T 1530-16.

Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2022-12-20 i mål nr T 1665-21.

Europeiska unionen

EU-domstolen

C-203/99, *Henning Vedfald mot Århus Amtskommune*, EU:C2001:258.

LITTERATUR

Hellner, Jan och Radetzki, Marcus (2023), *Skadeståndsrätt*. 12 uppl., Nordstedt juridik

Iwarsson, Sten (2014), *Infektionsmedicin: epidemiologi, klinik, terapi*. 6 uppl., Säve förlag.

Kleineman, Jan (2018), 'Rättsdogmatisk metod', i: Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*. 2 uppl., Studentlitteratur.

Lehrberg, Bert (2021), *Praktiskt juridisk metod*. 13 uppl., Iusté.

Malmquist, Jörgen och Lundh, Bengt (2020), *Medicinska Ord: det medicinska språket: termer, definitioner, samband*. 7 uppl., Studentlitteratur.

ÖVRIGT

Borg, Daniel och Håkansson, Helen (2012), *Environmental and Health Risk Assessment of Perfluoroalkylated and Polyfluoroalkylated Substances (PFASs) in Sweden*. Naturvårdsverket rapport 6513, tillgänglig på <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:770762/FULLTEXT01.pdf> (besökt 2024-03-30).

Folkhälsomyndigheten (2023), *Kunskap om tobaks- och nikotinprodukters skadeverkningar: årsredovisning av regeringsuppdrag*. Artikelnummer: 23132, tillgänglig på <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/6ab2ab5dabe64ccab994e8b472331c6d/kunskap-tobaks-nikotinprodukters-skadeverkningar.pdf> (besökt 2024-04-28).

Kemikalieinspektionen (2015), *Förekomsten och användningen av högfluorerade ämnen och alternativ*. Rapport 6/15, tillgänglig på <https://www.kemi.se/download/18.6df1d3df171c243fb23a98eb/1591454109273/rapport-6-15-forekomst-och-anvandning-av-hogfluorerade-amnen-och-alternativ.pdf> (besökt 2024-03-30).

Kemikalieinspektionen (2021), *Kunskapsammanställning om PFAS*. PM 1/21, tillgänglig på <https://www.kemi.se/download/18.3f6f225517c0af779871bc0/1632907246253/PM-1-21-Kunskapsammanställning-om-PFAS.pdf> (besökt 2024-03-30).

Livsmedelsverket. Gyllenhammar, I., Lindfelt, E. och Ankarberg, EH (2022), *Vetenskapligt underlag för PFAS i dricksvattnet*. Livsmedelsverkets PM. Tillgänglig på < <https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/publikationsdatabas/pm/2022/pm-2022-vetenskapligt-underlag-for-pfas-i-dricksvatten.pdf>> (besökt 2024-03-30).

Svenska akademins ordbok, 'Skada' www.saob.se/artikel/?unik=S_03257-0068.Vshm&pz=3 (besökt 2024-04-11).